

References

1. Kassirer E. Opyt o cheloveke / E. Kassirer; per. B. Vimer i dr.; sost. S. Ia. Levit. – M.: Gardarika, 1998. – 780 s.
2. Kopnin P. V. Ideia kak forma myshleniia / P. V. Kopnin. – M.: Izd-vo Kievskogo un-ta, 1963. – 106 s.
3. Kopnin P. V. Gipoteza i ee rol' v poznanii / P. V. Kopnin. – M.: Znanie, 1961. – 40 s.
4. Kul'turologiia : Ucheb. posob. / sost. i otv. red. A. A. Radugin. – M.: Tsentr, 2001. – 304 s.
5. Kul'turologiia. Entsiklopediia: V 2-kh t. / Gl. red. i avt. proekta S. Ia. Levit. – M.: ROSSPEN, 2007. – T. 1. – 1392 s.
6. Kul'turologiia. Entsiklopediia: V 2-kh t. / Gl. red. i avt. proekta S. Ia. Levit. – M.: ROSSPEN, 2007. – T. 2. – 1184 s.
7. Novaia filosofskaia entsiklopediia / red. sovet: Stepin V. S., Guseinov A. A., Semigin G. Iu., Ogurtsov A. P. i dr. – M.: Mysl', 2010. – 744 s.
8. Орлова Т. І. Естетика синтезу: категорії, універсалії, парадигми в контексті художньої творчості / Т. І. Орлова. – К.: Абрис, 2002. – 160 с.
9. Popovich M. V. P. V. Kopnin: chelovek i filosof / M. V. Popovich // Filosofiiia ne konchaetsia... Iz istorii otechestvennoi filosofii. XX vek: V 2-kh kn. – M.: ROSSPEN, 1998. – Kn. II. – S. 412-425.
10. Rozin V. M. Kul'turologiia: Ucheb. / V. M. Rozin. – M.: Gardariki, 2003. – 462 s.
11. Словник іншомовних слів / За ред. академіка АН УРСР О. С. Мельничука. – К.: Головна ред. УРЕ, 1985. – 966 с.
12. Filosofiiia kul'tury. Stanovlenie i razvitie. – SPb.: Lan', 1998. – 448 s.
13. Filosofskii slovar' / Avt. sost. I. V. Andrushchenko, O. A. Vusatik, S. V. Linetskii, A. V. Shuba. – K.: A.S.K., 2006. – 1056 s.
14. Filosofskii slovar' / Pod. red I. T. Frolova. – M.: Izd-vo polit. lit-ry, 1986. – 590 s.
15. Filosofskii slovar': raz'iasnenie filos. kategorii, poniatii, terminov. Opisanie osn. filos. napravlenii, filosofov ot antichnosti do sovremennosti. Tselostnyi vzgliad na filosofiiu / I. V. Andrushchenko i dr. avt.-sost. – K.: A.S.K., 2006. – 1053 s.

УДК 008

Барандій Артем Юрійович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

РОЛЬ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ФОРМУВАННІ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізуються концепції, які стосуються державної стратегії по відношенню до національних меншин в умовах багатонаціональної держави. На прикладі Австро-Угорщини розглядається модель «м'якого мультикультуралізму» Ч. Кукатаса та наслідки її реалізації для українців Східної Галичини.

Ключові слова: Галичина, мультикультуралізм, Австро-Угорщина.

Барандій Артем Юрійович, аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Роль австро-венгерської національної політики в формуванні ідентичності українців Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття

В статті аналізується концепція, касаючися державної стратегії по відношенню до національних меншин в умовах багатонаціонального державства. На прикладі Австро-Угорщини розглядається модель «м'якого мультикультуралізму» Ч. Кукатаса та наслідки її реалізації для українців Східної Галичини.

Ключевые слова: Галичина, мультикультуралізм, Австро-Угорщина.

Barandiy Artem, Postgraduate Student of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

The role of the Austro-Hungarian national policy in shaping of Ukrainian identity in Galicia in the end of the XIXth – the beginning of XXth century

The article analyzes the existing concepts concerning the government strategy towards the minority in terms of the multinational state. The example of Austria-Hungary, the model of «soft multiculturalism» Charles Kukatasa and its implications for Galicia (Eastern Ukrainian).

Key words: Galicia, multiculturalism, Austria-Hungary.

У кінці XIX – початку XX ст. Східна Галичина стала «П'ємонтом» українського національного Відродження (за висловом Грушевського), що стало можливе передусім завдяки соціокультурній політиці Австро-Угорщини.

Австро-Угорської національної політики відносно українців Галичини торкалися такі вітчизняні автори, як: М. Грушевський, К. Левицький, В. Липинський, Н. Шлемкевич, І. Лисяк-Рудський, М. Аркеас, О. Субтельний, Я. Грицак, О. Серета, М. Мудрий, О. Аркуша та ін.; російські дослідники С. Щегольов, А. Погодін, Н. Пошаєва, В. Савченко, А. Міллер, І. Міхутіна, А. Бахтуріна, М. Клопова та ін.; польські автори К. Левандовський, О. Бушко, Ф. Буйек, В. Суля, В. Серчик, П. Партач та ін. Також слід згадати роботи канадського історика П. Магочі, австрійських дослідників А. Каппелера, А. Вендлярда та ін. Однак недостатньо дослідженим залишилось питання теорії культури австро-угорської соціокультурної політики, яка стала визначальною основою культурного злету Східної Галичини.

Мета статті – проаналізувати існуючі концепції державної політики по відношенню до національних меншин багатонаціональних держав на прикладі застосування конкретної моделі в Австро-Угорщині до галицьких українців.

Соціокультурну політику епохи дуалізму можна охарактеризувати як мультикультуралізм. Поняття мультикультуралізму можна розглядати на трьох рівнях:

- як означення самого факту культурного різноманіття, багатостітності певного суспільства;
- як ідеологія чи методика, що ставиться в основу соціальної (освітньої) політики;
- як державна політика [4].

Саме як державну політику розглянемо мультикультуралізм в Австро-Угорщині.

У політичній філософії поняття мультикультуралізму розроблялось як в ліберальних, так і комунітарних доктринах. Ліберальний підхід вважає базовою цінністю суспільства свободу індивіда і його інтереси. Певна група розглядається як вторинне утворення та існує поки її цілісність підтримують індивіди. Комунітаристи, в свою чергу, індивідуальні особливості визначають груповими інтересами, за допомогою участі в групових соціальних відносинах людина отримує статус та соціальну позицію. Індивідуальні цінності є вторинними. Основним завданням держави тут є підтримання балансу між особистісними та груповими інтересами [3, 5-6].

До першого підходу відноситься теорія ліберального культуралізму У. Кімлікі, до другого – «м'який» мультикультуралізм Ч. Кукатаса та «середній» варіант – егалітаристична критика мультикультуралізму Б. Беррі.

Який же з цих трьох підходів можна віднести до Австро-Угорського мультикультуралізму? Спробуємо розібратися у цьому питанні.

Ліберальний культуралізм У. Кімлікі допускає закріплення таких групових прав, які захищають свободу індивіда всередині групи і сприяють відносинам міжгурової рівності. Це передусім ліберальна модель, а потім вже модель культурної взаємодії. Тому намагання окремих меншин обмежити політичні і громадянські права індивідів, які входять до них, в ім'я спільних групових інтересів ніяк не може бути нею підтримано. Основним тезисом цієї концепції є те, що наділення меншин особливими правами повністю співставне з принципами свободи і рівності [3, 10].

Ч. Кукатас пропонує наступну класифікацію реакції держави на проблему зіткнення культурних стандартів: ізоляціонізм, асиміляторство, «м'який» мультикультуралізм, «жорсткий» мультикультуралізм та апартеїд. [3, 11].

Ізоляціонізм Ч. Кукатас вважає не ефективним, тому що міграція – не єдиний канал обміну культурними стандартами. Асиміляторство теж вважає не прийнятним, як для корінної, так і для емігрантської культури приїжджих. Адже не факт, що відбудеться сам цей процес. Апартеїд протиставляється політиці асиміляторства, оскільки допускає міграцію, однак не приймає змішання культур. Апартеїд потребує постійних репресивних засобів від держави, тому не може бути постійною політикою. «Жорсткий» мультикультуралізм відображає ідеї сучасного лібералізму, а «м'який» – варіант класичного. «Жорсткий» мультикультуралізм пропонує підтримання культури меншин будь-якими методами, а «м'який» пропонує підтримання загального культурного поля. Однак він пропонує рівне відношення до усіх культур меншин, які намагаються зберегти свої локальні особливості. Головний принцип «м'якого» мультикультуралізму – підтримувати «спільну» культуру і не заважати існуванню локальних культур [3, 12].

Ч. Кукатас називає класичний ліберальний підхід і його мультикультурну політику «режимом найбільшої толерантності»: не надаючи нікому переваг, він допускає різноманітність, навіть полярну по відношенню до висхідної «інтегральної» культури [3, 12].

Ч. Кукатас зазначає, що реальне втілення вибраної ним політики мізерне, оскільки існування нейтрального (і в моральному, і в культурному плані) політичного режиму навряд чи можливе [3, 12].

Основний тезис Б. Беррі полягає в тому, що ідея мультикультурності несумісна з ліберальною політикою. Тому він є головним критиком концепції У. Кімлікі, в якій держава повинна допускати у своїх кордонах неліберальні дії національних меншин для збереження їх національної культури. Б. Беррі вважає, що це вже не лібералізм. Головним для нього являється індивід та його інтереси, усі є рівними в правах від природи. Завданням держави є забезпечення цієї свободи та рівності. Б. Беррі критикує доктрину націоналізму. Для вирішення цього питання він пропонує політику космополітизму. Б. Беррі вважає, що будь-які програми підтримки національної ідентичності у вигляді державних програм по збереженню національної мови та

культури призводять до загострення етнічних конфліктів. Він підкреслює, що націоналізм призводить до поділу людей у державі на громадян першого і другого сортів, а мультикультуралізм як політика не тільки не вирішує, а навпаки, посилює подібний поділ. Б Беррі закликає ігнорувати на держаному рівні особливості спільнот, як на конфесійному, так і на етнічному рівні, расовому, гендерному і т.д. [2, 13].

З розглянутих основних сучасних підходів до проблеми мультикультуралізму як державної політики, яка проводилась в Австро-Угорщині на рубежі XIX – поч. XX століть, найбільш підходить «м'який» мультикультуралізм Ч. Кукатаса. Адже Австро-Угорщина, проголосивши рівність усіх народів, абсолютно не відмовилась від інтегральної домінуючої ролі німецької нації в цій державі. Про це свідчать письмово висловлені думки та посилення ролі німецьких націоналістів у той час, коли всім народам були надані регіональні культурні права.

Рудольф фон Скала, Гарольд Штайнахер, Фрідріх Кайндаль та ін. активно підтримували ідею Мітеттельєвропи, німецьку колонізацію на Схід, введення «особливого становища» (Sonderstellung) для Галичини та Буковини, німецької мови як державної для національно змішаних областей. [2, 53-56]. Це свідчить про те, що в Австро-Угорщині, не дивлячись на надання прав локальним культурним меншинам, не відмовились від домінування «основної» німецької нації. Проте це відіграло позитивну роль для розвитку української культури.

Українська культура періоду кін. XIX – поч. XX ст. виявляла нахил до окцидентальних зміщень. В цей період розширюються контакти в усіх сферах літературно-мистецького життя, спостерігається взаємодія між культурами багатьох європейських народів, зростає роль різних центрів, що прискорюють процеси зближення й єднання [2, 16].

Входження української культури в західну культуру і цивілізацію було органічне. Такий інтерес був не випадковий. І те, що це зацікавлення зростало, ставало динамічним, мало причину в розвитку демократичних ідей, прагненні до визвольно творчих накреслень та суспільних спрямувань до загального пробудження. Воно виявилось в ціннісних переорієнтаціях і усвідомленні значення особистого внеску, збільшенні ваги індивідуального «Я». Розвиток національної літератури на чолі з такими гігантами, як І.Франко, Л. Українка, М. Драгоманов чи М. Павлик, розгортав панораму окцидентальних орієнтацій, сприяв зародженню демократичних рухів [2, 18].

Невипадково наприкінці XIX ст. виопуклюється культурна місія містечок у Галичині, Буковині (Бережани, Кременець, Косів, Вижниця, Коломия, Бучач), зростає роль культури у селах, чому сприяла діяльність «Просвіти», хат-читалень, хорових товариств і т. д. [2, 19].

Починаючи з 1849 року, в конституційних актах Австрії проголошувалася формальна рівноправність усіх народів, які проживали під владою Габсбургів, а також право кожного народу вільно розвивати свою мову та культуру. У 1850 році, коли було ухвалено крайову Конституцію для Галичини, офіційно визнано існування руського (тобто українського) народу, який має власну мову; проголошено рівноправність польського та українського народів; польська та українська мови отримали рівнозначний статус «краєвих мов». Для українців це стало певною гарантією національної рівноправності в Галичині. Підставою мовного законодавства Австро-Угорщини стала ст. 19 Конституції від 21 грудня 1867 року, у якій було задекларовано право кожного народу берегти і розвивати свою національність і мову. Відтак, на теренах Східної Галичини українською мовою можна було звертатися в будь-якій справі до адміністрації, державних чи самоврядних органів управління, до фінансових, податкових, залізничних і поштових установ, прокуратури, шкільної влади та жандармерії. Ця норма Конституції давала право будь-якому громадянину звертатися до суду з приводу порушення його мовних прав. Враховуючи судову практику, українські правники XIX – поч. XX ст. пропонували українцям посилатись саме на це положення основного закону у тих випадках, коли в суді чи інших органах державної влади були порушені їхні мовні права. Можна було виголошувати промови українською мовою і в Австрійському парламенті, хоч робилося це, як пише Р. Домбчевський, «звичайно для політичної демонстрації». Вісник Державних законів вмщував, окрім німецького автентичного тексту, й урядові переклади законів українською мовою [1].

Вищенаведені документи свідчать про створення благодатних умов для розвитку української культури в правовому полі. Відтак це впливало на літературний процес.

Українська книжка у Відні другої половини XIX ст. не була ні сенсацією, ні випадковістю. Як свідчать фонди Австрійської Національної бібліотеки, віденські книгозбірки, видавці виявляли шире зацікавлення у таких виданнях, бо вбачали у цьому не лише матеріальну вигоду. У зазначений період у Відні мали змогу друкуватися західноукраїнські письменники, вчені-філологи, гімназійні професори. І не лише у Відні, а й у Львові, Перемишлі, Стрию, Чернівцях та ін. [2, 204].

Звичайно, більшість книг прославляли діючий у монархії режим, самотність української нації та її права окремо не підкреслювались. Але українська література популяризувалася: виходили цикли «Бібліотека Воєнна Культурної Ради» (Відень, 1915), «Бібліотека Української воєнної управи» (1915), що свідчить про позитивні тенденції розвитку.

Читач мав достатню за обсягом й різноманітну за змістом лектуру. Але особлива функція була покладена на українську навчальну книгу в школі. Українські читанки, хрестоматії, граматики для середніх і вищих шкіл видавалися українською, російською («язичієм»), німецькою і польською мовами, етимологічним і,

пізніше, фонетичним правописами, видавали народовці й русофіли (наприклад, «Русской хрестоматий для высшей гимназии у Вѣднѣ, накладом правительства», 1854) [2, 206].

Усі праці становлять пізнавальну цінність як для історії мови, так і для історії педагогіки. Це і «Руска читанка для нижчої гімназії» (Ч.І, Відень, 1852) Василя Ковальського, «Читанка руска для учеников школ повторительних в Австрийской державе», що була видана 1859 року.

Вагому роль у написанні української навчальної книги відіграв учитель, наставник педагогів, інспектор шкіл Омелян Попович. Його підручники друкувалися в Чернівцях, де він жив і працював, у Львові і Відні. Його «Перша руска читанка для школ народных в Буковині» (одне з видань – Відень, 1887) була підготовлена у співпраці з Л. Корилевичем і М. Шкурганом. Поряд з традиційним для граматики матеріалом вона містить групу питань (по 15-20), які стосуються Буковини, її історії, історії Австрії, народів, що там живуть, та їх мови. А в додатку подано інформацію про етимологічне письмо.

У співавторстві з С.Шпойнарковським у 1903 році Омелян Попович повторно перевидав підручник з граматичним розділом про особливості синтаксису української мови «Ruthenisches Sprachbuch» (Ч. III). Підручник був надрукований готичним шрифтом, а українські ілюстрації подані фонетичним правописом, який на той час утвердився в Буковині [2, 207].

Вища школа завдячує науково-методичним забезпеченням Степану Смаль-Стоцькому і Теодору Гартнеру. 1913 року у Відні вийшла друком їхня «Grammatik der ruthenischen Sprache», що була не просто підручником, а науковою граматиною з нетрадиційними поглядами на проблему походження української мови та її правопис.

Отже, проаналізувавши існуючі концепції державної політики по відношенню до національних меншин багатонаціональних держав на прикладі застосування конкретної моделі в Австро-Угорщині до галицьких українців, можна зробити висновок, що в Австро-Угорщині застосовувався класичний ліберальний підхід, який у загальних рисах відповідає теорії «м'якого» мультикультуралізму Ч. Кукатаса. Правами були наділені локальні культури національних меншин без надання пріоритетів. Право на використання власної мови давалось на регіональному рівні, державною мовою залишалась в одній частині держави – німецька, в іншій – угорська. Такий варіант політики мультикультуралізму, на думку Ч. Кукатаса, є більш плідним. Про це свідчить неймовірний культурний злет у Східній Галичині, головним детермінантом якого стала соціокультурна політика Австро-Угорщини. Австро-Угорщина вдало зуміла надати права національним меншинам, тому вони зберегли свою ідентичність і збагачувались завдяки інтегруючій німецькій культурі у її австрійському варіанті. Це було надзвичайно вигідно, адже так українці у Галичині були не повноцінною нацією, а тільки регіональною меншиною. Про це свідчить і те, що австрійський уряд відмовлявся до останнього визнавати самоназву українців на Галичині і продовжував іменувати їх рутенами [2, 29].

Література

1. Марковський В. Я. Правовий статус української мови в Австро-Угорській імперії / В.Я. Марковський // *Наук.вісник ЛДУВС. – Львів, 2010. – № 1.*
2. Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX – початку XX століття / Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей; Посольство Австрійської Республіки в Україні; Чернівецька міська рада; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Київ-Чернівці, 1999. – 360 с.
3. *Фундаментальные проблемы культурологии: Культурное многообразие: теории и стратеги / Отв. редактор Д. Л. Спивак. – М.-СПб.: Новый хронограф, Эйдос, 2009. – Т. VII. – 256 с.*
4. Гриценко А. О. Мультикультуралізм, багатокультурність, полікультурність [Електронний ресурс] / А. О. Гриценко, Н. К. Гончаренко, Є. А. М'яка // *Українські культурні дослідження. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_1_9.php.*

References

1. Markovskiy V. Ya. Pravovyi status ukrainkoï movy v Avstro-Uhorskii imperii / V.Ya. Markovskiy // *Nauk.visnyk LDUVS. – Lviv, 2010. – № 1.*
2. Ukrainsko-avstriïski kulturni vzaiemyny druhoï polovyny XIX – pochatku XX stolittia / Natsionalna komisiïia z pytan povnennia v Ukrainu kulturnykh tsinnosti; Posolstvo Avstriïskoi Respubliky v Ukraini; Chernivetska miska rada; Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. – Kyiv–Chernivtsi, 1999. – 360 s.
3. *Fundamental'nye problemy kul'turologii: Kul'turnoe mnogoobrazie: teorii i strategi / Otv. redaktor D. L. Spivak. – M.–SPb.: Novyi khronograf, Eidos, 2009. – T. VII. – 256 s.*
4. Hrytsenko A. O. Multykulturalizm, bahatokulturnist, polikulturnist [Elektronnyi resurs] / A. O. Hrytsenko, N. K. Honcharenko, Ye. A. Miaka // *Ukrainski kulturni doslidzhennia. – 2005. – Rezhym dostupu do resursu: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_1_9.php.*